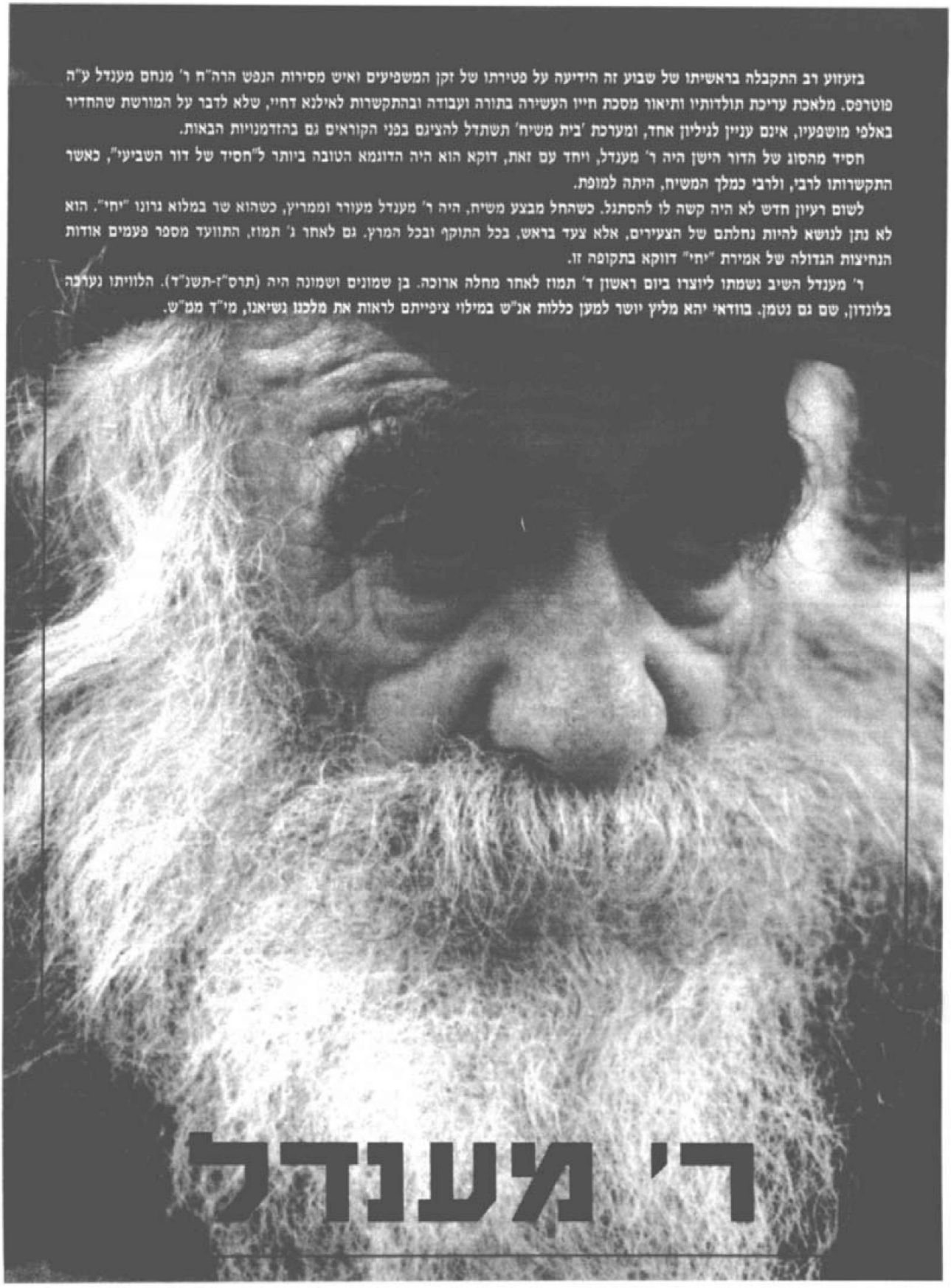

ר' מענדל

בזעזוע רב התקבלה בראשיתו של שבוע זה הידיעה על פטירתו של זקן המשפיעים ואיש מסירות הנפש הרה"ח ר' מנחם מענדל ע"ה פוטרפס. מלאכת עריכת תולדותיו ותיאור מסכת חייו העשירה בתורה ועבודה ובהתקשרות לאילנא דחיי, שלא לדבר על המורשת שהחדיר באלפי מושפעיו, אינם עניין לגיליון אחד, ומערכת 'בית משיח' תשתדל להציגם בפני הקוראים גם בהזדמנויות הבאות.

חסיד מהסוג של הדור הישן היה ר' מענדל, ויחד עם זאת, דוקא הוא היה הדוגמא הטובה ביותר ל"חסיד של דור השביעי", כאשר התקשרותו לרבי, ולרבי כמלך המשיח, היתה למופת.

לשום רעיון חדש לא היה קשה לו להסתגל. כשהחל מבצע משיח, היה ר' מענדל מעורר וממריץ, כשהוא שר במלוא גרונו "יחי". הוא לא נתן לנושא להיות נחלתם של הצעירים, אלא צעד בראש, בכל התוקף ובכל המרץ. גם לאחר ג' תמוז, התוועד מספר פעמים אודות הנחיצות הגדולה של אמירת "יחי" דווקא בתקופה זו.

ר' מענדל השיב נשמתו ליוצרו ביום ראשון ד' תמוז לאחר מחלה ארוכה. בן שמונים ושמונה היה (תרס"ז-תשנ"ד). הלוויתו נערכה בלונדון, שם גם נטמן. בוודאי יהא מליץ יושר למען כללות אנ"ש במילוי ציפייתם לראות את מלכנו גשיאנו, מי"ד ממ"ש.

המשפיע

סיפורים קטנים
על איש גדול

שביבים של חסידות, פרקי מסירות-נפש והתקשרות, שנלמדו מהמשפיע ר' מנחם מענדל פוטרפס ע"ה. ליקט וערך: הרב לוייצ גינזבורג

כל מי שהכיר את המשפיע הרה"ח בעל מסירות הנפש וכו' ר' מענדל ע"ה פוטרפס, ברור שהדבר האחרון שר' מענדל מצפה לו הוא שיערכו עליו "הספדים"... עדיין שמור בזכרוני כיצד היה ר' מענדל מספר על החסיד שבזמן מאסרו של רבינו הזקן שצם שלוש יממות והודיע שהוא מוסר את חייו בשביל רבינו הזקן, וקודם שנפטר "לקח" קצת משקה כדי שלא יעלה למעלה באמצע הצום "א וצדקתן'דיקער"... או הסיפור אודות ר' שמואל מונקעס שטרם פטירתו קרא ליהודים שיהיו עמו בשעת יציאת הנשמה, שיאמרו "שמע ישראל" ויעשו את שאר הדברים כפי שצריך על פי השולחן-ערוך – באמרו לכל-אחד מהם בחיוך: "רצונך להיות נוכח כאשר "עד" מחזירה את נפשה ליוצרה"... וכך, נכנס למחסן שהיה בחצר, שכב לו על הקש, אמר "שמע ישראל" ו"הלך לו"...

ועוד זכור לי היטב סיפורו של אותו חסיד שכאשר היה בגילופין היו לו "טענות" על... יונה הנביא, שכאשר הבין כי "בשלי הרעה הזאת"... אמר לאנשי הספינה "שאוני והטילוני אל הים". קבל אותו חסיד ואמר: למה לך לעשות "דעש" מעצמך – אם אתה מרגיש שהאשם בך – קפוץ אל הים בשקט, בלי "לעשות מזה עניין...".

ולמרות זאת ידוע מנהג ליובאוויטש, כפי שקבע כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שיל"ז בימי ה"שבעה" על כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, שאמנם חסידים אינם נוהגים להספיד, אבל נוהגים ונוהגים לספר סיפורים אודותיו.

ננסה כאן למסור כמה "שביבים" אודות ר' מענדל, "למען ישמעו ולמען ילמדו" מדמותו והנהגתו של חסיד אמיתי, "ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת", בהתקשרות אמיתית למלכנו משיחנו.

ר' מענדל התפרסם בתחילה בתור "עסקן". רבים רבים מאנ"ש חבים לו את חייהם בגשמיות, כפשוטו בפועל ממש. הוא היה מראשי המארגנים של מבצע ההצלה המופלא הנודע בשם "יציאת רוסיה" תש"ן, בו ניצלו רבים מאנ"ש מעמק הבכא, יצאו מאחורי מסך-הברזל והגיעו לחוף-מבטחים, מקום בו יכלו לחיות כיהודים בגלוי, בלי חשש מפני קלגסי הק.ג.ב. האורבים להם.

היה זה בימים שאחר מלחמת העולם השניה, ברוסיה של סטאלין, כאשר באותה תקופה (בשנות תר"צ ואילך) התנכלו השלטונות במיוחד לחסידי חב"ד עוד הרבה יותר מבשנים הקודמות. רבים נהרגו ללא משפט; רבים נשלחו לארץ גזירה בלי שנודעו עקבותיהם; רבים נאסרו ועונו קשות כדי לשבור את רוחם, למען יגלו פרטים אודות חבריהם העוסקים במלאכת-הקודש של הפצת התורה והיהדות והחסידות בחבי ברית-המועצות; רבים מהם השיגו את נשמותיהם הטהורות ליוצרם מאחורי סורג ובריח, בלי "קדיש" ובלי "קבר ישראל", ללא שיהיה מושג כלשהו לצאצאיהם ולידידיהם על שעלה בגורלם. המצוד סביב חסידי ליובאוויטש התהדק יותר ויותר, כאשר כל הכוחות האימתניים של המעצמה האדירה, רוסיה הסובייטית, מופעלים במלוא העוצמה כדי למלא את רצונו של הרודן העריץ, ששם לו למטרה למגרם לגמרי הי"ת. החיים בחבי רוסיה באותם ימים הפכו לבלתי נסבלים, במיוחד לחסידי ליובאוויטש, שלא הסכימו לוותר אף על קוצו של יו"ד, לא אבו לשמוע אף על הוראת "צלם האלוקים", דיקנא קדישא, אף שבזכותו היו ניכים בחוצות. לאיך, היציאה מאותה מדינה היתה בלתי אפשרית לחלוטין.

באותם ימים נפתחה איזו קרן אור ליהודים, וזאת בעקבות החלטת הממשל הסובייטי לאפשר לפליטים שברחו מפולין בזמן המלחמה לשוב לארצם. מכיון שמספר הפליטים שברחו מפולין היו רב – היו שברחו מרצון והיו שברחו מאונס (ע"י חיילי 'הצבא האדום' ששלחו את כל אלו שאינם "נאמנים" למשטר, ברכבות המובילות בהמות לערבות סיביר, ובכך, למעשה, הצילו חיי רבים מהם), ומאידך היו המונים שמתו בזמן המלחמה: ברעב ובמגפות וכו' – עלה בדעתם של כמה חסידים, ור' מענדל בראשם, "להפוך" את כל מי שרק אפשר ל"פולני" ובכך לאפשר לרבים לצאת את רוסיה.

אחרי שקיבלו אישור לכך (בהגבלות מסויימות) במכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, ניגשו החסידים למעשה. בסודיות מוחלטת נולדה "תעשיה" שלמה שכללה הנפקת תעודות מזוייפות; שיחוד פקידים סובייטים בכל רמות הממשל; שיעזרו ל"מבצע" ולפחות לא יפריעו לו; גיוס כספים עצומים "דמי לא יחזרו"; רשת שלימה של "מודיעין" ע"י "משתפי-פעולה" ממערכת עובדי הממשל והק.ג.ב., ועוד ועוד. כך, בעבדת מטה מחתרתית נפלאה של ר' מענדל וחבריו, הצליחו הללו להבריח דרך העיר לבוב **רכבות שלמות** – "עשאלונים", כפי שקראו להם – של יהודים שהצליחו לצאת בצורה כזאת מעמק הבכא. גם הרבנית חנה נ"ע, אמו של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח, יצאה מרוסיה באחד ה"עשאלונים" הללו, וכן רבים מגדולי החסידים וכל החלק הארי של אנ"ש שהצליחו בצורה כזאת לעזוב את רוסיה, מתחת לאפם, ובמדה מסויימת אפילו בעזרתם, של השלטונות הסובייטים.

לקראת "סיומו" של המבצע, אחרי שרבים כבר ניצלו (תרתי-משמע) את הדרך ויצאו אל מחוץ למדינה, הגיע אל המארגנים מידע מודיעיני ברור, ש"מישהו שם למעלה", בממשל הסובייטי, החליט "לשים קץ להשתוללות חסרת התקדים", ותוך זמן קצר "ישימו יד" על כל מי שהיה לו חלק בנושא, ויטפלו בו כפי שיודעים לעשות ברוסיה של סטאלין. המארגנים קיבלו התראה, והתרעה בצורה הברורה ביותר: "בירחו מהר, לפני שיהיה מאוחר מידי!"

ר' מענדל קיבל את המידע יחד עם חבריו והתכונן כמובן לפעול בהתאם. הוא ומשפחתו כמעט עלו על ה"עשאלון" האחרון שעמד לצאת – כאשר ר' מענדל עוצר את עצמו לפתע וחשב: "חכמה מציד" – אני בורח... ומה יהיה עם ה"חדר"? מה יהיה עם ה"מקוה"? מה יהיה עם כל אותם יהודים שנשארו מאחורי מסך הברזל? מי ידאג להפצת התורה והיהדות והחסידות כאן?

בן ברגע, בהחלטה נחושה ובניגוד לכל כללי ההגיון והשכל הישר, מחליט ר' מענדל: "אני נשאר!". כל עוד הנשמה בקרבי אמשיך להחזיק כאן את היהדות ככל אשר ביכולתי.

ר' מענדל ידע בדיוק מה משמעותה של החלטה

כזו, לאן הוא עלול להגיע, ומהר מאד. בודאות מוחלטת, לאחר ששלח את משפחתו באותו "עשאלון" אל מחוץ למדינה, הודיע על החלטתו להישאר "בחזית". הוא לא יעזוב את משמרתו, ולו גם במחיר חייו!

– לא לחינם היה ר' מענדל מספר מידי פעם את הסיפור הנודע (האופייני לו כל כך!) על אותו חייל של ה"צאר" שקפא בקור על משמרתו ולא היה יכול לזוז ממקומו; וכאשר הגיעו סוף סוף וחילצוהו והצילוהו, ציווה המפקד להלקותו, באמרו לו: "איך יכולת לקפוא בקור? שבועת האמונים שנשבעת לתת את חייך עבור המלך היתה צריכה לחמם אותך, ולא לתת לך לקפוא!"

או את הסיפור על הגשר שנשבר כאשר ה"צאר" ניקולאי היה צריך לחצות את הנהר, והחיילים קפצו לתוך המים שורה על שורה, כאשר התחתונים טובעים בנהר אך על גבם עולה שורה נוספת, באופן שנוצר "גשר מת" עליו יוכל לעבור ה"צאר". ההדגשה היתה על אלו שהיו למטה וכלל לא "חיפשו" להיות למעלה. הם יודע בבירור לקראת מה הם הולכים, ובשמחה נתנו את כל חייהם כדי שה"צאר" יוכל לעבור –

ואכן תוך זמן קצר נאסר ר' מענדל, נחקר ועונה בעינויים וביסורים בל יתוארו, וכמובן עמד בעוז ובגבורה ולא גילה מאומה על אף אחד מחבריו.

לא היתה לו שום "הוראה" מפורשת מהרבי להישאר. הוא ידע שהוא מסכן את עצמו, ואין לו שום סיכוי להימלט, ובכל זאת עשה את מה שעשה. וכפי שהיה מרגלא בפומיה לפרש את מאמר חז"ל: "אשה כשרה עושה **רצון** בעלה" – חסיד (שנקרא "אשה", מקבל) אינו מחכה עד שהרבי יורה לו מה לעשות. הוא עושה מה שהוא מרגיש שהרבי **רוצה**, גם אם לא שמע על כך מאומה מפי הרבי...

על ימי שבתו במאסר לא ידועים לנו פרטים, מלבד הסיפור המפורסם על פדיון-הנפש ש"כתב" במחשבתו אל הרבי, כאשר המצב היה ללא נשוא והוא הרגיש ש"באו מים עד נפש". כעבור כמה ימים קיבלה זוגתו תחי' (שהיתה אז באנגליה) מכתב "שיגרתי" מהרבי בנוסח "הפ"נ נתקבל"...

אפיזודה אחת, אופיינית מאד אליו, שמעתי ממנו כמה פעמים; כאשר הגיע זמן ה"טיהורים" ברוסיה שכוונו נגד "אויבי המשטר" וחלק מן החוקרים נלקחו בעצמם למאסר עינויים וגלות (כדברי כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע – בשעת מאסרו בט"ו סיון תרפ"ז – אל החוקרים נחמסון ולולב: "אין מה למהר. ברוסיה של היום אף אחד לא יפסיד זאת. גם אלו שהיום הם אוסרים את אחרים, יגיע גם תורם להיות נאסרים"...). היו פעמים שביקשו מן האסירים פרטים מפלילים נגד חוקריהם – והנה, אותו חוקר שגרם לר' מענדל צרות צרורות ויסורים ללא נשוא נפל גם הוא קרבן לאותם "טיהורים", ובאו לשאול את ר' מענדל פרטים אודותיו. הם ציפו, כמובן, לשמוע את מה שבאמת היה מגיע לאותו אחד, והיתה זו הזדמנות פז להשיב לו כגמולו על כל מה שגרם ועשה לו ולאחרים: – אבל ר' מענדל אמר לעצמו "לא!", ולא הוציא מפיו אף מילה רעה על אותו חוקר נבזה!

ר' מענדל בהתוועדות חסידית. מימין אחד מנכדיו, ר' זלמן ליברוב (שליח מה"מ בפלטבוש ומהפעילים הנמרצים במבצע בשורת הגאולה).

כמה פעמים היה מתלהב ו"יוצא מגדרו" כשהוא חוזר שוב ושוב על דברי רבינו הזקן באגרת הקודש סוף סימן כ"ב: "ואיש את רעת רעהו אל תחשבו בלבבכם כתיב, ולא תעלה על לב לעולם; ואם תעלה יהדפנה מלבו כהנדוף עשן וכמו מחשבת עבודה זרה ממש" – בדיוק כאילו נופלת לך מחשבה ח"ו וח"ו ללכת להשתמד ח"ו – היית "זורק" אותה לכל הרוחות, בצעד הכי גדול איך בכלל "נפלה" מחשבה כזו, כך ממש כאשר "נופלת" לך מחשבה רעה על הזולת, גם אם ההוא עשה לך רעה באמת!.

לא לחינם הגדיר אותו המשפיע המפורסם ר' ניסן נעמענאו ע"ה בתואר "גאון במידות"!

ועוד סיפר: כאשר הוגלה לערבות סיביר, היתה אחת מהעבדות ה"קלות" בהן "זכה" כרוכה בטיפול ב"דבר אחר", בחזירים, ובמלאכה זו השתתף ביחד עם, להבדיל, גויים מגושמים. כאשר חזרו מעבדתם הבזויה והגיעו ל"מלון המפואר" בו ישנו, התחילו הגויים לפטפט על דא ועל הא, כדי "להתפרק" קצת ממתח העבודה – ואילו ר' מענדל היה מכונס בתוך עצמו, יושב ושותק ואינו מתערב בשיחתם.

"מדוע זה אתה שותק" – נטפלו אליו כמה גויים – "למה זה אין אתה מתערב בחברתנו"? וכשלא היה יכול להיפטר מהם, נענה ואמר: "ראו נא, אותם חזירים, בהם טיפלנו עד עתה, אילו היתה להם האפשרות לדבר, לא היו מדברים דברים שונים ממה שאתם מדברים כאן... אבל אני אינני מסוגל להיות כמותם"...

מאז נהגו בו כולם, גם המגושמים והרשעים ביותר, כבוד, והרגישו שלפניהם עומד איש מורם מעם.

כשאמרתי פעם "וכל מאמינים" בימים הנוראים – מספר ר' מענדל – באותם מקומות נידחים שמעבר להרי החושך וליד אותם אנשים מגושמים לגמרי, "נפלה" במחשבתי "שאלה": האמנם? האם אכן "**וכל** מאמינים", כולם? כולם מאמינים? האם, למשל, אותו אחד גדל גוף, מגושם בכל מהותו, השוכב על הדרגש לידי, האם גם הוא מאמין? בתחילה סילקתי הרהור זה ממחשבתי "בכח", כשאני אומר לעצמי: איך זה אתה מהרהר על דברים הכתובים בסידור שבודאי הם אמת מוחלטת – אבל כששמתי לב, ראיתי ברור, והנני יכול להעיד על זה בכל ליבי, שבאמת, באמת "**וכל** מאמינים". כולם כולם, גם מי שנדמה כרגע שחסר לו באמונה...

בכל השנים הרבות בו שהה ר' מענדל במאסר ובגלות, לא התגעל אף פעם במאכלים לא כשרים, גם כשהדבר גבל בפיקוח-נפש ממש. פעם אחת היה נדמה ש"כלו כל הקיצין" ואם לא יאכל עכשיו עומד הוא לעבור תיכף ומיד לעולם שכולו טוב... באותו רגע נזכר על הברכה המיוחדת שקיבל בהיותו ילד מכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע, כאשר נותר יתום מאביו ובהשתדלות אמו הכניסה אותו הרבנית רבקה לחדר השינה של הרבי, והרבי בירכו באריכות ימים. הרי לא יתכן שברכה זו של הרבי תתקיים ע"י מאכלי טריפה ח"ו, חשב ר' מענדל לעצמו ודחה את מאכל הטריפה, כשרק ברגע האחרון הגיע אליו מאכל כשר שהציל את חייו.

כשלמדתי בישיבה, מספר ר' מענדל, היה המשפיע שלי "חאטשע", ר' יחזקאל פייגין, שעבד קשה לנטוע בי שאחזור את אותיות התניא בעל-פה. בתחילה סירבתי ולא הייתי מוכן להתייגע ולהשקיע דווקא באמירת "אותיות" בלבד, בלי התוכן שבהם, אבל הוא לא ויתר לי, ואכן הצליח "להכריח" אותי ללמוד ולחזור שוב ושוב הרבה פרקים של תניא בעל פה.

רק כשהייתי במאסר, בשעות הייסורים והגלות, הרגשתי את מעלת לימוד התניא בעל-פה. זה היה הדבר שהחזיק אותי כל הזמן, והשפיע בי חיות אמיתית, נצחית. לימוד זה קישר אותי עם הרבי ועם החסידות עד שבעזרת ה' יצאתי משם. לכן, מכיון שזכיתי להרגיש עד כמה זקוקים לזה, לכן אינני מוותר לבחורים, והנני דורש מהם ללא הרף לחזור עוד ועוד אותיות התניא בעל-פה.

ואמנם ר' מענדל "לא ויתר" לאף אחד. כל הזמן, עד שנותיו האחרונות ממש, נהג לקרוא לבחורים מן הישיבה, אחד אחד, תובע מהם להבטיח לו שיחזרו תניא בעל-פה ודורש שיבואו להיבחן אצלו. בבחינתו היה מקפיד על כל אות ותג, האם מילה זו כתובה עם ו' החיבור או בלי ו' החיבור וכו'. כולנו עדיין זוכרים כיצד קרן מאושר כאשר בחור בא ונבחן אצלו. הדבר היה מוסיף לו גם בבריאותו הגשמית, ממש כך!

עוד שנים רבות אחרי שבחור יצא מהישיבה, הקים בית בישראל והיה כבר מטופל בילדים ועסוק בכל העניינים – כשהיה פוגש אותו ר' מענדל היה נוהג לשאול בכל הרציעות: נו, האם כבר למדת בעל פה את פרקי התניא כפי שסיכמנו?...

כאשר יצא ר' מענדל מעמק הבכא – אחרי "התערבות" של הרבי מלך המשיח, שדיבר באחת ההתוועדויות אודותיו והבטיח כי יצא מן המיצר אל המרחב (ומסתמא עוד יסופר על כך בהרחבה) – עבר להתגורר במשך תקופה מסויימת בלונדון והתנהג כחסיד בעל עסק, פתח בית מסחר וניהלו "כמנהג בעלי בתים חשובים".

מאותה תקופה זכור הסיפור אודות השתדלותו לקיים "מבצע תפילין" לנוסעי הרכבות באנגליה, למרות שכמעט ולא ידע אפילו מילה אחת באנגלית. "חסרון" זה לא מנע אותו מלקיים את הוראת הרבי, ולכל יהודי שפגש היה פונה בלשון זו: "אי ג'ואיש, יו ג'ואיש! אי תפילין, יו תפילין"... [=אני יהודי, אתה יהודי, אני תפילין, אתה תפילין...]. לא היה אחד שיכל לסרב אל פניה לבבית זו ולעמוד מול מבטו התובע והמתחנן, והכל היו פושטים ידם ומניחים תפילין.

עברו ימים, ובשנת תשל"א עלה השמימה הרה"ח וכו' ר' שלמה חיים ע"ה קסלמן, המשפיע המפורסם בישיבה בכפר חב"ד. הנהלת הישיבה כתבה אל הרבי מכתב ובו הוצעו שמותיהם של משפיעים שונים מכמה מקומות בעולם, שהיו מועמדים לתפקיד המשפיע בישיבה המרכזית "תומכי תמימים" (שהיתה אז הישיבה החב"דית הגדולה והיחידה בארץ-הקודש, מלבד ישיבת "תורת אמת" שבירושלים). בין המועמדים היה גם המשפיע המפורסם ר' ניסן נעמענוב, ועוד מבכירי יבולה של "תומכי תמימים", אך הרבי לא אישר אף אחד מן ההצעות עד שכתבו אודות ר' מענדל, והרבי קיבל את ההצעה בשתי ידים.

ר' מענדל לא חשב לרגע שהוא מתאים לתפקיד "משפיע". הוא ראה עצמו כחסיד בעל עסק ותו לא. אלא שהרבי פנה אליו בשעת ה"יחידות", ציוה עליו וממש "שכנע" אותו להסכים לנסוע להיות משפיע בישיבה. "כשהיה שם רש"ח קסלמן, היה עוד משהו, אבל עכשיו הרי אין שם מאומה...", אמר לו הרבי ושלח אותו לכפר חב"ד.

באותה "יחידות" דיבר הרבי על ליבו והסביר לו כל מיני מעלות ושבחים על תלמידי "תומכי תמימים": "יקרים שביקרים, בעלי מרץ נפלא" ועוד שבחים נוספים שנאמרו על "דובם" – וכאן עשה הרבי תנועה בידו הקדושה, והוסיף – "און אפשר (ואולי) כולם"...

אותה "יחידות" נחרטה לעד בליבו של ר' מענדל, ותמיד היה חוזר בכל ליבו על אותם מילים שיצאו מפי הקודש, שב ומזכיר לכל הסובבים אותו כי תלמידי תומכי תמימים הינם "יקרים שביקרים". כך גם כאשר היה מדובר על אותם שהיו, כלשונו של ר' מענדל, "פון די אפשר-כולם'ניקעס"...

הרבי הורה לו לנסוע לארץ-הקודש, ולא להסתפק בתפקידו כמשפיע בישיבה, אלא "לדחוף את האף" בכל מקום בו נותנים לו להיכנס...

במסגרת תפקידו זכה להיות כמה וכמה פעמים ב"יחידות" ולקבל הוראות אודות מוסדות שונים בכל מיני מקומות בעולם. פעם אחת שאל אותו הרבי אודות מה שקורה במוסד מסויים, ור' מענדל שתק ולא השיב, בחששו פן יוציא מפיו דברים לא טובים על מישהו באותו מוסד. אמר לו הרבי: "איר האט מורא פאר לשון הרע – לשון הרע דארף מען טאקע ניט ריידן, אבער מ'דארף דאך וויסן וואס טוט זיך"... [=חושש הנך מלשון הרע, לשון הרע אסור אמנם לומר, אך צריך לדעת מה נעשה...]. והיה ר' מענדל חוזר שוב ושוב, עם כל ה"רייכקייט" שבקולו המיוחד – **"מ'דארף דאך וויסן וואס טוט זיך!"**... – הרבי צריך לדעת מה שקורה עמו בכל רגע ורגע. הוא צריך להיות מוכן תמיד למסור דין וחשבון...

מספר ר' מענדל: בתומכי תמימים בליובאוויטש היתה ההנהלה מחלקת את הבחורים לארבעה סוגים: א,ב,ג,ד וכל סוג מהם היה מתחלק לארבעה סוגים: א,ב,ג,ד – הטובים ביותר היו א' שבא', הפחותים מהם ב' שבא', וכן הלאה עד הגרועים ביותר – הד' שבד'.

והיה הרבי הרש"ב אומר, שסוף סוף יהיה הנחת מהד' שבד' עוד יותר מאשר מן הא' שבא'.

כך אמנם היה. כשפרצה המהפכה והתחילו הרדיפות על היהדות, ותלמידי תומכי-תמימים עמדו כחומה בצורה להפצת התורה היהדות והחסידות, היו דווקא "הד' שבד'" אלו שעמדו בראש המערכה, ומסרו את נפשם עבור הפצת היהדות והרבצת התורה.

ארבעה סוגים היו בישיבה – מוסיף ר' מענדל ומספר – היו "בעלי נגלה", אלה שגם בסדר חסידות היו מחביאים ספר שב שמעתתא' וכיוצא-בו מתחת לספרי החסידות ומעיינים בהם בגניבה; היו "בעלי חסידות", אלה שגם בסדר נגלה היו מחזיקים מתחת לספרים "ביכל" כלשהו של חסידות ומעיינים בו בגניבה; היו "בעלי נגלה וחסידות", אלה שלמדו נגלה בזמן נגלה וחסידות בזמן חסידות, ואילו אני הייתי בקבוצה הרביעית – אלו שלא למדו, לא נגלה ולא חסידות...

ומה חשבתם – אלו לא למדו מאומה? לא ולא! הרי בכל זאת מדובר כאן על בחורים של תומכי תמימים! הללו למדו בסדר נגלה שולחן-ערוך, הלכה למעשה – וכשהיו זקוקים לדעת הלכה, היו באים לשאול אצל אותם בחורים; ובסדר חסידות היו חוזרים בעל-פה את מכתבי הקודש של הרבי הריי"צ ועוד.

וכאשר היו צריכים מסירות-נפש – הלכו דווקא הללו ראשונים...

אלה שהיה להם "ציור" – "ציור" של קדושה, של תורה ותפלה, של אלקות – היה להם קשה לצאת מאותו "ציור" של קדושה ולמסור את הנפש בפשטות עבור הענינים של הרבי; אך אלה שלא היה להם "ציור", הם התבטלו לגמרי ומסרו את נפשם בלי חשבונות כלל, גם לא חשבונות של קדושה.

וכך תובע ר' מענדל ודורש מעצמו ומכולם "להניח עצמו הצידה", להתבטל לגמרי, לצאת מכל ה"ציורים" ולתת את כל כולו אל הרבי...

אפילו הגה"ח ר' יואל שי' כהן לא "ניצל" מ"שבטו" של ר' מענדל. כאשר ישבו בהתוועדות והגיעו למצב של "כטוב לב המלך ביין", היה ר' מענדל פונה לר' יואל ואומר לו מתוך אהבה וחיבה גדולה, כנהוג בין חסידים: עליך נאמר בספר תניא קדישא: "ומה שכתוב ביואל" – הפכת להיות כאילו "מקור" בפני עצמו... "כתוב ביואל" – עלינו להתבטל לגמרי אל הרבי ולא להיות "מציאות" בפני עצמו, גם לא "מציאות" ו"ציור" של קדושה...

כמה דרגות בהיפך הטוב, היה אומר ר' מענדל, וכלשון התניא: "יש, (וגרוע מזה) ודבר, נפרד, (והגרוע מכל) בפני עצמו" – אסור להיות "בפני עצמו", אסור להיות "מציאות". עלינו להתבטל לגמרי למקור וכל חיינו, אל הרבי.

הדבר היקר ביותר בעיניו היתה "חזרה" מדברי הרבי. הוא השתתף כמעט בכל ה"חזרות" על דברי הרבי, גם ב"חזרות" שערכו הצעירים ביותר, ולא נלאה מלבקש שוב ושוב שיחזרו עוד פעם ועוד פעם על דברי הרבי, דברי אלוקים חיים. יחד עם זאת יש והיה סונט ב"חוזר" שלא יהיה "יש ונפרד" בגלל חזרתו היטב – אבל מיד היה חוזר ומזכיר את דברי כ"ק אדמו"ר האמצעי: "א ציבעלע פון דיר וועט ווערן, אבער חסידות זאלסטו חזר'ן!" [=שיהיה ממך "בצל", אבל חסידות עליך לחזור!].

שוב היה ר' מענדל מספר: כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק היה נותן קיצבה מסויימת לכל אחד מבניו ונכדיו, כדי שלא יצטרכו לדאוג לפרנסתם ויוכלו

לשבת על התורה ועל העבודה. אחד מנכדיו היה הרה"ק ר' שלמה זלמן, לימים האדמו"ר מקאפוסט, שהיה גאון עצום, משכיל נפלא ועובד ה' באמת. לעומתו היה נכד אחר, זה שכולם כינוהו בשם החיבה "שניאור'קע". הוא לא היה מוכשר במיוחד, אבל היה בעל לב רגש, מלא אהבה לכל יהודי, ממולא וחדור בדרכי החסידות.

באו פעם בטענה אל הצמח-צדק: מדוע הוא נותן אותו סכום לר' שלמה זלמן ולשניאור'קע – והרי ר' שלמה זלמן יושב והוגה בתורה ובעבודת ה', כל דקה אצלו יקרה וכל עיתותיו מוקדשים לגמרי לתורה ולעבודת ה', ואילו "שניאור'קע" יכול ללכת לשוק ולהרוויח כמה פרוטות בכוחות עצמו. איך אפשר בכלל להשוות ביניהם ולתת לשניהם אותה קצבה?

ויען הצמח-צדק: אכן, אי-אפשר להשוות ביניהם. ר' שלמה זלמן הוא גאון גדול, מתמיד עצום ומשכיל נפלא – מה הפלא שהוא לומד בהתמדה? יש לו ראש טוב והוא מנצל את כוחותיו. אבל שניאור'קע, כאשר הוא רואה יהודי שאין לו כסף להוצאות השבת, הרי הוא רץ הביתה, לוקח את תכשיטי אשתו ונותן אותם בעבוט כדי שהלה יוכל להכין את השבת!

ועוד מעלה גדולה ונפלאה בשניאור'קע – ור' מענדל נהג להדגיש את דברי הקודש הללו של הצמח-צדק – כאשר חסידים יושבים ומתוועדים, ועמוק עמוק בתוך הלילה כלה ה"וודקה" מן השולחן, הרי שניאור'קע הוא זה שרץ ומבוסס בבוץ של "חאלאלויקע" (אחד הרחובות בליובאוויטש שהיה תמיד מלא בבוץ) ומשיג "משקה" בשביל ההתוועדות – נו, האם אפשר בכלל להשוות ביניהם...

ר' מענדל היה משתתף תמיד בהתוועדויות. פעם התבטא אפילו כי אצלו לעזוב וללכת באמצע התוועדות דומה הדבר כאילו ח"ו הוא הולך לעזוב את היהדות...

מלבד שהיה "מתוועד" כל הזמן, בכל מקום ובכל זמן, היה משתדל בכל הזדמנות "נעמען א קאפ משקה" ולהתוועד עם תלמידים ועם חסידים בכלל. רגיל היה לחזור את מאמר החסידים: "מלאכה" זו של מי שיש לו שייכות עם תלמידים, זקוקה ל"משקה"... כך מדברים לא "דרשות" אלא כל אחד מה שבליבו...

ועוד מרגלא בפומיה, לחזור על דבריו של אותו חסיד "א בוטל אין קאפ – אבער מ'זאל זיך דערריידן!" [=אפילו אם נשליך בקבוק זה על ראשו של זה – אבל ש"נתדבר" בינינו!].

בזמן ש"משקה" מונח על השולחן – אסור על פי הלכה לומר "שהכל" על משהו אחר – היה ר' מענדל מדגיש – שהרי ה"משקה" הוא תמיד העיקר...

גם אחרי ה"גזירה", כאשר הרבי אסר לקחת משקה יותר משלוש-ארבע פעמים "לחיים", היה ר' מענדל לומד מזה עצמו שהרבי לא אסר לגמרי שתיית ה"משקה", ומכאן שלא רק מותר אלא צריך לומר "לחיים" (במידה המותרת, כמובן) והיה תובע "לקחת" בבת אחת את כל שלש-ארבע הפעמים, באמרו בדרך צחות: יזוע ומפורסם ש"לא המשקה משכר אלא הזמן משכר", והראיה – שמי שישתה בקבוק שלם של "משקה" במשך שנה לא יפעל עליו המשקה מאומה, אלא מכאן ראיה ש"הזמן משכר", אלא שיש "תנאי" בדבר: צריך לקחת משקה באותו הזמן...

וכשאומרים "לחיים" אסור לומר "דרשות" ח"ו, הס מלהזכיר, אלא אך ורק מה שנח על הלב...

מספר ר' מענדל: בעיירה החסידותית המפורסמת נעווהל (עליה מספרים שאמר כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע: "הללוהו בבל" – בעווהל) היו המלמדים החסידים רגילים להתוועד כל שבוע עם המשפיע "חאטשע", ר' יחזקאל פייגין. פעם נסע ר' יחזקאל מהעיר, ולא היה מי שיתוועד. ישבו החסידים, אמרו "לחיים", שרו עוד ניגון ועוד ניגון, ואיש לא פצה את פיו. כך ישבו וניגנו שעות על גבי שעות, עד שקם מישהו, עלה על השולחן, ואמר בקול גדול: "לחיים. מי אנו – חסידים?! האם אנו יכולים ליטול לעצמנו את השם חסידים?! האם אנו, כפי שאנו נראים, החסידים עליהם מסר הרבי את נפשו?!" – ושוב ישבו החסידים וניגנו, שרו עוד ניגון ועוד ניגון, ואיש לא פצה את פיו.

כעבור עוד כמה שעות קם אותו אחד, עלה שוב על השולחן, ואמר בקול גדול: "לחיים! ומה אנו – האם אין אנו חסידים?! האם העובדה שהרבי מסר את נפשו עלינו לא הועילה מאומה? זה הרי לא יכול להיות!".

ושוב ישבו החסידים וניגנו, שרו עוד ניגון ועוד ניגון, ובמשך שעות רבות היה כל אחד מכונס בתוך עצמו ואיש לא פצה את פיו. עד שכאשר כבר האיר הבוקר, קם אותו חסיד, עלה שוב על השולחן ואמר בקול גדול: "לחיים! אנו רוצים להיות חסידים!".

לא צריך לדבר, לא צריך לומר "דרשות", צריך לומר "לחיים" ולשפוך את מה שיש בלב...

לא פעם ולא פעמיים היה ר' מענדל חוזר על דברי כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע, דברים שאמרם כמה פעמים גם כ"ק אדמו"ר מלך המשיח שיל"ט: "אין אנו שייכים לפוליטיקה – אנו שייכים רק לקבלת עול מלכות שמים". מכאן, היה ר' מענדל אומר, שפוליטיקה היא ההיפך הגמור של קבלת עול מלכות שמים! ואנו, יהודים בכלל, חסידים בפרט, ותלמידי תומכי תמימים במיוחד, איננו שייכים כלל לפוליטיקה. אנו שייכים רק לקבלת עול מלכות-שמים.

את האורחים שבאו להשתתף בהתוועדות היה ר' מענדל מכבד באמירת "לחיים", ומספר להם את דבריו של כ"ק אדמו"ר הצמח-צדק לאותו גאון שבא ממרחק לראותו ולתהות על קנקנו: "אויב דו ביסט גיקומען הערן – וועסטו דערהערן, אבער אויב דו ביסט גיקומען פארהערן – וועסטו פארהערן" [=אם הגעת בבדי לשמוע ולקבל – תשמע ותקבל מתוך הכרה והרגשה, אך אם באת "לבחון" – תפסיד הכל (באידיש "פארהערן" פירושו גם לבחון וגם להפסיד)].

שלושה משפיעים היו לי, סיפר ר' מענדל, שלושתם ענקי הרוח, מגדולי החסידים: "חאטשע", ר' יחזקאל פייגין, שהיה המשפיע שלי בתומכי תמימים; החסיד המפורסם ר' איצ'ה דער מתמיד, שהיה מתפלל כל היום ומתוועד כל הלילה וזכיתי

ר' מענדל בפעילות "מבצעית" בקרב חיילי צבא הגנה לישראל. מימינו החסיד המפורסם ר' בן-ציון שמטוב ע"ה (שהשבוע, ה' תמוז, מלאו עשרים שנה לפטירתו).

לשמשו ולשמוע ולקבל ממנו רבות; אך **המשפיע** שלי, בה' הידיעה, היה החסיד ר' זלמן משה (היצחקי). כולם היו חסידים אמיתיים, אבל גם ביניהם היה ר' זלמן משה משהו מיוחד.

ר' זלמן משה היה חסיד שקם לפנות בוקר ולומד שש שעות חסידות. לאחר מכן הלך לעבודתו כשוחט, ובשובו לביתו נטל את ידיו, אכל מה שאכל, שכב לנוח מעט, ואז נעמד להתפלל שעות רבות רבות, כמעט כל היום.

בדרך כלל היה ר' זלמן משה יהודי נעים הליכות, עדין מאד בדיבורו ואינו מעלה על שפתיו אף מילה של גנאי נגד מי שיהיה. אבל כשהיה יושב בהתוועדויות ו"לוקח משקה", או-אז היה מתפרץ במילות הגנאי החריפות ביותר ...על עצמו: עד כמה שהוא "רע ורשע ומשוקץ ומנוול ומתועב וכו' ככל השמות שקראו לו חכמינו ז"ל באמת", וכך היו מילות הגנאי זורמות מפיו בלי הפוגה נגד אותו "בעל-הבית" (הוא עצמו) שהוא "מציאות יש", בעל-גאוה ובעל-תאוה, שיק לכל הדברים היותר גרועים שבעולם, נבילה טובה הימנו וכו' וכו'. "א בעל-הבית איז א בהמה ממש" – אמר ר' זלמן משה, ומה פירוש **"בהמה ממש"** – גם לבהמה יש איזו שהיא נקודה של רוחניות, ואילו "בהמה ממש" פירושו ה"ממש" של הבהמה, הגשמיות והחומריות של הבהמה עצמה. וכל זה הוא "בעל-הבית" – יהודי חסידי, לומד, מתפלל, עובד ה' וכל הדברים הטובים, אבל הוא "בעל-הבית", "יש ומציאות ודבר נפרד בפני עצמו".

הבאתי פעם, מספר ר' מענדל, שני אתרוגים שקיבלתי אותם ולמדתי עימם חסידות להתוועדות של ר' זלמן משה. נראה שבאותה הפעם היו ה"פנינים" שיצאו מפיו חריפים במיוחד, עד שלא מצאתי מקום לעצמי, והתחמקתי מהם שמא ישאלוני "הזהו חסיד?!".

אחרי ששהו במחיצתו כמה ימים, וראו גם את לימודו ותפילתו באריכות, העזתי לשאול אותם מה דעתם ומיד ענו בהתפעלות עצומה: איזה חסיד אמיתי ונפלא הוא זה וכו' וכו'. שאלתי אותם בחשש מה, ומה בקשר לאותה התוועדות – נו, אמרו הללו, אין להתפעל מ"חיצוניות"... – ללמדך שכשהאמת כמות שהיא מאירה, נופלים לפניה כולם, מתבטלים לפניה, והיא פועלת פעולתה.

מה חושבים אתם – פנה ר' זלמן משה לחסידים היושבים לידו. להיות חסיד זהו "משחק", "א שפילאלמקעלע"?! לא ולא! להיות חסיד זהו כלל וכלל לא משחק, בשום אופן לא "שפילאלמקעלע"!

כאשר השתתף ר' זלמן משה בהתוועדות אצל כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע, והרבי הסתכל עליו, לא היה יכול ר' זלמן משה להירגע: "מתי כבר יסיר הרבי את עיניו הקדושות מן הפנים ה'חזיריות' שלי"...

אני זכיתי לראות חסידים, וזכיתי לראות "משפיעים בשם העצם", לא רק "בשם המושאל" כמו שאתם רואים, היה ר' מענדל רגיל לחזור ולומר. "רחמנות עליכם", שאין אתם מכירים כלל את אותו "המחבל ומשחית כרמו של הקב"ה", אותו "קלוגינקער", הוא היצר-הרע הוא השטן, המקיף את האדם מכל צד ומנסה להפילו בפח יקוש. אני עוד זוכר חסיד כשהיה יושב ומתפלל תוך שהוא מנגן לעצמו ניגון ערגה וגעגועים, ניגון המביע את מלחמתו הבלתי-מתפשרת נגד היצר הרע המנסה לחדור ממקום שלא ציפית לו בכלל, כזאב טורף המקיף את טרפו מכל צד ורוצה לנעוץ בו את שיניו. אותו חסיד שהיה פורץ ממנו הניגון "הוי ואזיע, ואזיע" (זאב, זאב) מה לך כי נטפלת אלי.

או חסיד אחר, שהיה מנגן ושר את "צמאה לך נפשי", בניגון הידוע (כשר' מענדל מנגן בעצמו בקול געגועים): עך דו יצר-הרע, וואס פאר א גישעפטן פירסטו דא, ניט דו קויפסט, ניט דו פארקויפסט, נאר דו דרייסט א קאפ. גיי צו דיינע חברים, זיי וועלן דיר הערן, זיי וועלן דיר פירען, זיי וועלן טאן דיין באגער. **אבער מיר חסידים חב"דניקעס** [=הי, אתה יצר-הרע, איזה עסקים אתה עושה פה, אינך קונה, אינך מוכר, רק מבלבל את הראש, לך אל החברים שלך, הם ישמעו לך, הם יצייתו לך, יעשו רצונך. **אבל אנו חסידים חב"דניקים**], צמאה כמה, כמה צמאה, צמאה לך נפשי, כמה צמאה, צמאה כמה, כמה לך בשורי"...

ובשנותיו האחרונות היה רגיל לומר: אני נמצא כבר "מהצד השני" של עולם הזה. ב"שבעים השנים השניות". אני כבר מכיר אותו (את היצר הרע) היטב. אמנם לא ניצחתי אותו כליל, אבל אני כבר "מריח" את ה"נבלה" גם ממרחק גדול, אני כבר...

והיה מספר אודות שני חסידים של אדמו"ר האמצעי (שכידוע התבדח ואיחל לעצמו שכאשר חסידיו יפגשו ידברו אודות "עתיק ואריך" – ואילו החסידים הפשוטים, שלא "אחזו" כל כך ב"השכלה" של "עתיק ואריך", כ)שהיו נפגשים והיו שואלים זה בשלומו של זה, היה מרגלא בפומייהו: הוי, אחא; יודע אתה איך הוא המצב, פעם אני מצליח "להכות" בו (ביצר-הרע), ופעם הוא מצליח להכות בי. תפילתי ותקותי שאת "המכה האחרונה" אני אתן בו...

וכאן "נכנס" לו הניגון אודות השנים שמוכרחים לרדוף אחריהן ולהשיגן, שיבואו בחזרה ולו רק לרגע קצר, והשנים הצעירות, שני הילדות, משיבות ואומרות: "ניין, ניין, מיר וועלן נישט גיין, עס איז נישטא צו וועמען – בשעת מיר זיינען בא אייך געווען האט איר אונז ניט גידארפט פארשעמען" [=לא, לא, לא נלך, אין למי לבוא – כאשר היינו אצלך, לא היית צריך לבייש אותנו כך...].

וכך הוא יושב ופונה אל תלמידי התמימים בקול זעקה מעומק לבו: "נצלו את הזמן. הזמן שנמצאים בתומכי תמימים הוא יקר מכל יקר! אל תבזבזו אותו לריק! לערנט, דאוונט, דינט דעם אויבערשטער" [=לימדו, התפללו, ועיבדו את ה'].

– והיה מוסיף, שהרי בנוסח כזה נהגו לומר החסידים וגם רבותינו נשיאינו, ומכאן שיכול להיות מי שגם ילמד היטב וגם יתפלל, ועדיין לא התחיל לעבוד את ה'...

– ותוך כדי דיבור הוא מפטיר ואומר: ואם יהודי בן שמונים חושב שבשבילו כבר "מאוחר מדי" והוא בוכה על שנותיו שהלכו לריק – דעו לכם שהוא מדבר שטויות. אילו היה איכפת לו האמת היה מתחיל עכשיו לעבוד, ללמוד ולהתפלל, ולא לקונן על העבר...

– ותוך כדי שהוא כאילו מוכיח ומייסר את התלמידים המטים אזנם כאפרכסת – הוא מתחיל לפתע לספר אודות "שילם", ר' שילם קוראטין המשפיע בליבאוויטש, שהיה מוכיח את הבחורים ואומר להם מוסר, וכאשר עבר במקום הרבי הריי"צ, ה"מנהל-פועל" של תומכי תמימים, פנה ואמר

למשפיע: "שילם, מוסר זיי נישט, מוסר זיי נישט. יעדער איינער פון זיי וייסט וואו ער האלט" [=אל תאמר להם מוסר. כל אחד מהם יודע היכן הוא "אוחז"]...

האהבה והמסירות שהיתה לו עבור בחור בישיבה אי אפשר לתאר. יהודי שעבר כל כך הרבה ייסורים כמוהו, הן כל התלאות העיניים והייסורים מאחורי מסך הברזל, וגם כאשר יצא לחפשי, כאשר בתו נהרגה בתאונת דרכים, ועוד, הרי שאת כל הייסורים הללו ידע לקבל באהבה ובשמחה, מבלי להתלונן ומבלי שתפול רוחו עליו. ועם זאת, כאשר ישב לידו בחור צעיר בן 16 ותינה את "צרותיו", שבזבן הגדול לא היו אלא דמיונות שוא של גיל הטיפש-עשרה, היו עיניו של ר' מענדל זולגות דמעות. "וואס הייסט דאס?", מה פירושו של דבר? – לבחור בתומכי תמימים כואב! מובן שהוא מצטער!

היה זה בשנת תשל"ד – מספר אחד המשפיעים שהיה אז מתלמידיו – הייתי אז בחור מבוגר, אחרי 'קבוצה', "עסקן" במבצעים, בשיעורי תניא ועוד, ועם זאת משתדל ככל יכולתי לשמור את סדרי הישיבה בדיוק. אבל פעם אחת, בשבת בבוקר, הגעתי לסדר חסידות, בשעה 8:10, עשר דקות אחרי התחלת ה"סדר". הייתי כבר אחרי הטבילה במקווה ואחרי טעימת מזונות, ובאתי ללמוד חסידות. חשבתי להתחמק מעיניו הבוחנות, אבל הוא הבחין בי, רמז לי להתקרב אליו, ואז "נתן לי על הראש" כראוי, "כמו שכתוב". במשך כשעתיים לא הפסיק מלדבר ולהוכיח, להסביר מהו "מזכה את הרבים" ומהו "מחטיא את הרבים", את גודל הזכות ואת גודל החסרון. סיפר לי את סיפורו המפורסם אודות המשגיח בגלה בתומכי תמימים בזמנו, החסיד ר' יעקב ברוך (קרסיק), שהיה מרעים על הבחורים שאיחרו דקה אחת ל"סדר" – הגעת ל"סדר" בשעה "איינס אויף איינס" (סדר נגלה היה מתחיל בשעה 12, ומי שאחר בדקה, לא הגיע ב-12 אלא בשעה אחרת לגמרי – ב"דקה אחת על השעה אחת"...), וכך לא פסק מלהוכיח ולייסר אותי על גודל עוונו...

לומר את האמת, בתחילה קצת חרה לי הדבר. לא בגלל שהיה איכפת לי לשמוע "ביטושים" כאלו, אלא משום שבין כך הזמן כל-כך קצר, ורציתי ללמוד קצת חסידות בשבת לפני התפילה. אבל כשהתבוננתי בדבר אחר כך, הבנתי שלר' מענדל חשוב "לא פחות", והרבה הרבה יותר, ללמוד חסידות לפני התפילה, ובכל זאת הוא "מפקיר" את זמנו ואת "חיי נפשו" כדי שתלמיד בתומכי תמימים ידע שהוא צריך להתנהג כפי שבאמת הוא צריך להתנהג...

פעם, כאשר אחד מן ה"תלמידים השלוחים" (שכיום מכהן כראש ישיבה באחת הישיבות) אמר בישיבה פלפול בחסידות אודות "אור אין סוף שלפני הצמצום" והסביר כמה דרגות בביטול האור, היה נדמה לר' מענדל שאותו בחור "מחזיק טובה לעצמו" מההסברים היפים שאמר. הוא הקדיש התוועדות שלימה של כמה שעות, בהן לא פסק מ"לרדת" על אותו בחור, שאינו יכול לומר פלפול אלא על הדרגות הגבוהות ביותר ש"לפני הצמצום" – מיד כשהאור "יצא" מחוץ לצמצום הוא "נפסל ביוצא" ושוב אין הוא "כשר" לומר עליו פלפול... ור' מענדל ממשיך ואומר: כשהוא מסביר יותר את הביטול, שהאור עוד יותר בטל ועוד יותר בטל, הוא הופך להיות עוד יותר יש ועוד יותר יש...

ועוד אמר: מילא כשמקבלים "ישות" וגאוה מפלפול בנגלה, זה דבר טבעי, כמו שרואים אשה מעוברת, שזהו דבר טבעי שכריסה בין שיניה, אבל לקבל "ישות" וגאוה מחסידות ואלקות – זה לא ייתכן! זה הוא "איש מעובר, שכריסו בין שיניו"... דבר שלא מתאים ולא יכול להיות כלל וכלל... צריך להרגיש את ה"לכך נוצרת" כדי שיהיה "אל תחזיק טובה לעצמך"!

אי אפשר להיות "משכיל" בלי להיות "עובד" – מי שהוא חושב עצמו "משכיל", ואינו אלא "אובד" בא', הריהו גם "מסכיל" בסמ"ך. רק מי שהוא "עובד" בעין, יכול להיות "משכיל" בשין...

ותוך כדי דיבור הוא מספר על הרה"ח ר' איצ'ה דער מתמיד הי"ד, שהיה איש קדוש במלוא מובן המילה, ואף פקד עקרות בברכותיו, עשה מופתים וכו', ור' מענדל, כאמור, זכה לשמשו זמן רב, כאשר הוא "מתפלל כל היום ומתוועד כל הלילה". פעם אחת, פנה ר' איצ'ה לר' מענדל כשעיניו יוקדות והוא שואל אותו ישירות: אמור את האמת, בשביל מה אתה לומד חסידות, האם בשביל "השכלה" או בשביל "עבודה"?

חששתי מה לענות – מספר ר' מענדל – לומר שאני לומד בשביל "עבודה" זו יומרנות; לומר שאני לומד בשביל "השכלה", מלבד שזה לא נכון, הרי זה עלול לעורר אצלו "קפידא" חלילה – ועניתי: אינני לומד בשביל "השכלה"...

והוא תובע ודורש מהבחורים שוב ושוב: קבלת-עול היא היא "ראשית העבודה ועיקרה ושרשה". "אי האי לא אשתכח גביה – לא שריא ביה קדושה!".

והוא הולך ומתאר שוב ושוב את "האי תורא", אותו שור, שיכול להיות "שור נגח" אם נותנים לו להשתולל, אבל אם נותנים עליו את העול, בכוחו הרב להביא את האדם למרחקים ולדברים שלא היה מסוגל להגיע אליהם לבדו, ככתוב "ורב תבואות בכח שור" – והוא חוזר ואומר, חוזר ומדגיש, חוזר ומטעים בקולו המיוחד עם כל ה"רייכקייט" (העשירות) שבו, חודר כליות ולב: "אי האי לא אשתכח גביה – לא שריא ביה קדושה!"

העיקר לפני הכל היא "קבלת עול" בלי שאלות וקושיות, בלי "פארוואס", וכפי שכתוב במאמר של הרבי הקודם (ד"ה איש יהודי תש"א) ש"תמים" הוא מי שאינו שואל שאלות, וכאשר פעמים קורה ונופלת לו שאלה למה ומדוע – הוא עונה מיד מיניה וביה: "משום שכך צריך להיות"...

בחסידות אין שאלות וקושיות. חסידות היא "פעקל של תירוצים" על כל הקושיות, "כל התשובות על כל השאלות".

ובאיזה בכי מזעזע היה ר' מענדל מתפרץ כשהיה שומע על בחורים שהולכים לישון בשבת אחר הצהריים, ועוד עם "פיג'מה", רחמנא-ליצלן... שבת היא יום של קדושה, יום של אלוקות, איך אפשר "לבזבז" אותו על שינה – תמה ר' מענדל.

וכדרכו הוא "שולף" את הסיפור על ה"מבחן" שערך לתלמידות כיתה א' ב"חדר" לבנות בדטרויט (שגם הוא מיסודו של ר' מענדל, "חדר" באידיש בלבד, על טהרת הקודש, בלי לימוד חול) ששאל אותן מה ברא ה' ביום ראשון, ביום שני וכו'. וכשהגיע לשבת ואמרו לו שבו לא ברא ה' מאומה, שאל אותם בתמימות מעושה: מה חטא יום השבת שבו לא ברא ה' מאומה? וענתה לו ילדה קטנה: בשבת ברא ה' את הקדושה!... ור' מענדל אינו יכול להירגע: ואם ילדה קטנה קולטת ששבת הוא יום של קדושה, איך יתכן שבחור בתומכי תמימים מסוגל לשכב לישון בשבת אחר הצהריים, ועוד עם "פיג'מה"...

בחודש תשרי של שנת תשכ"ה, מיד אחרי יציאתו מרוסיה, הגיע ר' מענדל בפעם הראשונה לחצרות קדשנו, אל הרבי, ל-770. בו' תשרי נסתלקה אמו של כ"ק אדמו"ר מלך המשיח, והרבי התפלל כל השנה לפני התיבה. ר' מענדל, שחונך כל ימיו על תפלה במתינות ובאריכות, התפלא לראות כי אצל הרבי מתפללים במהירות יחסית. כמובן, הוא לא אמר לאף אחד מאומה, ואף לעצמו הדגיש שוב ושוב שאין הוא "מהרהר אחר רבו" ח"ו, אך הדבר הפריע לו. בהתוועדות הראשונה באותם ימים דיבר הרבי על הסוכה של מורנו הבעש"ט שהיו עליה כל מיני "שאלות" ונילאו חכמי ברודי להכשירה, עד ש"נפלה פתקה מן שמיא: סוכתו של ר' ישראל בעש"ט כשרה" ועל החתום "מט"ט שר הפנים". ולכאורה, שאל הרבי, למה לא עשה הבעש"ט את סוכתו בתכלית הכשרות וההידור שתהיה כשרה בלי שום שאלות – וענה והסביר שנשיא הדור צריך לפעמים "לרדת" לאותם אלו הנמוכים ושפלים ביותר כדי "להעלות" גם אותם... במשך כל השיחה הביט הרבי על ר' מענדל ובסיומה סימן לו לומר "לחיים". לפתע "נעלמו" כל השאלות...

בישיבה הקפיד ר' מענדל מאד שהחזן לא "יחטוף" את התפלה ולא יתפלל במהירות יתר. הוא קבע "זמן מינימום" למשך התפלה, ועמד בתוקף, ואף נלחם כדי שהדברים ייושמו בשטח. בהתוועדויות רבות היה תובע מהבחורים לעסוק בעבודה של "קריאת שמע שעל המיטה", באמרו כי זהו המקום היחידי בסידור בו נאמר "סדר קשעהמ"ט" – ללמדך כי זהו "סדר" וענין עיקרי ביותר אצל האדם, למסור דין וחשבון על מעשיו, ולדעת היכן הוא עומד, והעיקר – כדי שה"מחר" יהיה אחרת לגמרי, "גאר גאר אנדערש".

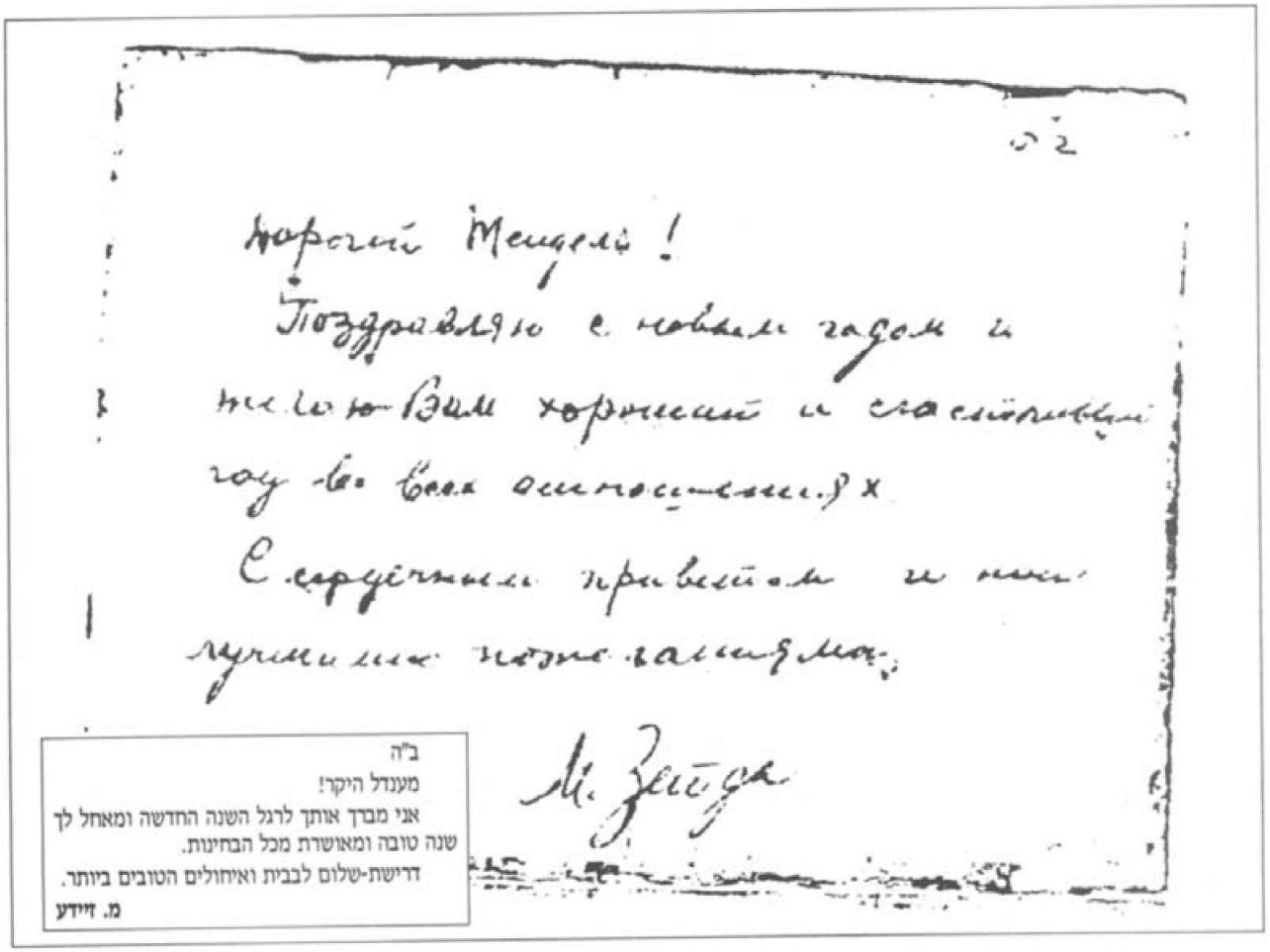
פרשה מיוחדת היא התקשרותו של ר' מענדל ללא סייג לכ"ק אדמו"ר מלך המשיח. כבר הזכרנו את גודל צמאונו לשמוע שוב ושוב "חזרה" מדברי הרבי, למרות שזה לא היה בסגנון שהיה רגיל בו כל ימיו ברוסיה. תמיד החזיק עצמו כ"צעיר". זכורני פעם, אחרי התוועדות, הרבה אחרי גיל השבעים, כש"לקח" הרבה "משקה" ורץ בבוקר

השכם למקווה, כשהוא צועק "איך בין א יונגער! איך בין א יונגער!" [=אני צעיר! אני צעיר!]. תמיד חיפש לשמוע את ה"שלוחים" ולהכניס בישיבה את אלו שספוגים ב"התקשרות" בסגנון המיוחד של ה"דור השביעי". היתה לו ברכה מיוחדת מהרבי לומר את "מה שצריך, למי שצריך, מתי שצריך ואיך שצריך".

וכו' וכו'. ר' מענדל אכן סיפר מה היה אצל חסידים כשהגיע חודש אלול והתוצאה מכך היתה שכולם התחילו לחשוב מנין משיגים כסף לנסוע לרבי...

אז היתה זו "מהפיכה" בארץ. אנשים לא היו רגילים כלל לשמוע סגנון כזה, אבל הדברים פעלו את פעולתם, והקשר וההתקשרות לרבי בארץ גברו,

כששאלתי אותו אם אפשר לפרסם בשמו כי צריך לנסוע לרבי לתשרי תשנ"ה, הוא ממש התפרץ: **"מ'דארף פארן? – מ'מוז פארן!"** [=האם צריכים לנסוע? – מוכרחים לנסוע!]. כשהיה מדובר על 'קבוצה' והיו שהעלו את השאלה אולי לקצר את זמן השהיה אצל הרבי, הגיב ר' מענדל בזעקה: **שנה**

ב"ה
מענדל היקר!
אני מברך אותך לרגל השנה החדשה ומאחל לך שנה טובה ומאושרת מכל הבחינות.
דרישת-שלום לבבית ואיחולים הטובים ביותר.
מ. זיידע

מכתב זה, שנכתב בשפה הרוסית (כנראה בכתב-ידו של המזכיר ר' ניסן שי' מינדל), נשלח מכ"ק אדמו"ר מה"מ אל ר' מענדל בתקופה בה עדיין שהה ברוסיה. מטעמי בטיחות ידועים נחתם המכתב בהסוואה: **מ. זיידע** [=הסבא מ.].

הרבי שלח אליו הרבה אנשים בכדי שייעץ להם הדרכה בחיים, ועצותיו קלעו תמיד למטרתן.

כולנו זוכרים עדיין את מעמד חלוקת הדולרים האחרונה לעת עתה, בתשרי תשנ"ד, כאשר רוב האנשים קיבלו את הדולר באופן שהיו צריכים "לקחת" אותו, ואילו כשעבר ר' מענדל – ואפשר לראות זאת גם בידיאו – התרומם הרבי, למרות הקושי הגדול לעיני בשר, ונתן לו בידו את הדולר.

בפעם הראשונה כשהגיע ר' מענדל לארץ הקודש, וישב להתוועד בישיבה בכפר חב"ד, הגיעו רבים רבים לשמוע את דבריו. היה זה בחודש אלול, וכולם ציפו, כמובן, לשמוע כיצד היה נראה חודש אלול אצל חסידים, כיצד התכוננו לימים הנוראים

ובזכותו היו יותר ויותר מוחשיים.

אחרי כ"ז אד"ר הראשון והשני, ישב ר' מענדל ועיניו זולגות דמעות. כמעט ולא היה יכול לדבר, רק חזר שוב ושוב בתפילה לרבנו של עולם: מוכרחים שהרבי יהיה בריא! לא בסוד ולא ברמז ולא בדרש, אלא בפשט פשוט, לעיני בשר שלנו! – ועם זאת לא פסק מלעודד ולקרוא לכולם לא להתפעל ולא להתרשם. ללכת קדימה בראש מורם, בדרך בה מורה לנו הרבי.

גם אחרי ג' תמוז תשנ"ד, ישב ר' מענדל והתוועד, כשהוא אומר וחוזר ואומר: הוא, היצר, רוצה להכניס אותנו לדכאון ולמרה שחורה! לא! היו לא תהיה! זאגט א ניגן, א פריילעכען ניגן!

שלימה! אף לא דקה אחת פחות!

וכפי שידוע לכולם, למרות חולשתו הגדולה בגשמיות היה ר' מענדל מראשי אלו שהכריזו בקול מיד אחרי ג' תמוז: **יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!**

אנו מצפים ומחכים בכליון עיניים ובקוצר רוח לראות כבר בהתגלות מלכנו משיחנו, שיבוא תיכף ומיד לגאול את עם ישראל ואת העולם כולו בגאולה האמיתית והשלימה, והקיצו ורננו שוכני עפר וכו' מענדל בתוכם, ותיכף ומיד ממש "בלי פשעטלך" נוכל לראות גם בעיני בשר כי **"יחי אדוננו מורנו ורבינו מלך המשיח לעולם ועד!"**. ■